

DOMSTOLENS DOM
den 30 september 2003 *

I mål C-224/01,

angående en begäran enligt artikel 234 EG, från Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien (Österrike), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

Gerhard Köbler

och

Republiken Österrike,

angående tolkningen av dels artikel 48 i EG-fördraget (nu artikel 39 EG i ändrad lydelse), dels domstolens rättspraxis till följd av bland annat dom av den 5 mars 1996 i de förenade målen C-46/93 och C-48/93, Brasserie du pêcheur och Factortame (REG 1996, s. I-1029), och av den 17 september 1997 i mål C-54/96, Dorsch Consult (REG 1997, s. I-4961),

* Rättegångsspråk: tyska.

meddelar

DOMSTOLEN

sammansatt av ordföranden G.C. Rodríguez Iglesias, avdelningsordförandena J.-P. Puissochet, M. Wathelet, R. Schintgen och C.W.A. Timmermans (referent) samt domarna C. Gulmann, D.A.O. Edward, A. La Pergola, P. Jann, V. Skouris, F. Macken, N. Colneric, S. von Bahr, J.N. Cunha Rodrigues och A. Rosas,

generaladvokat: P. Léger,

justitiesekreterare: avdelningsdirektören H.A. Rühl,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

- Gerhard Köbler, genom A. König, Rechtsanwalt,
- Republik Österreich, genom M. Windisch, i egenskap av ombud,
- Österrikes regering, genom H. Dossi, i egenskap av ombud,
- Tysklands regering, genom A. Dittrich och W.-D. Plessing, båda i egenskap av ombud,
- Frankrikes regering, genom R. Abraham, G. de Bergues och C. Isidoro, samtliga i egenskap av ombud,
- Nederländernas regering, genom H.G. Sevenster, i egenskap av ombud,

- Förenade kungarikets regering, genom J.E. Collins, i egenskap av ombud, biträdd av D. Anderson, QC, och M. Hoskins, barrister,
- Europeiska gemenskapernas kommission, genom J. Sack och H. Kreppel, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 8 oktober 2002 av: Gerhard Köbler, företrädd av A. König, Österrikes regering, företrädd av E. Riedl, i egenskap av ombud, Tysklands regering, företrädd av A. Dittrich, Frankrikes regering, företrädd av R. Abraham, Nederländernas regering, företrädd av H.G. Sevenster, Förenade kungarikets regering, företrädd av J.E. Collins, biträdd av D. Anderson och M. Hoskins, samt kommissionen, företrädd av J. Sack och H. Kreppel,

och efter att den 8 april 2003 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- ¹ Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien har, genom beslut av den 7 maj 2001 som inkom till domstolen den 6 juni 2001, i enlighet med artikel 234 EG ställt

fem frågor om tolkningen av dels artikel 48 i EG-fördraget (nu artikel 39 EG i ändrad lydelse), dels domstolens rättspraxis till följd av bland annat dom av den 5 mars 1996 i de förenade målen C-46/93 och C-48/93, Brasserie du pêcheur och Factortame (REG 1996, s. I-1029), och av den 17 september 1997 i mål C-54/96, Dorsch Consult (REG 1997, s. I-4961).

- 2 Frågorna har uppkommit inom ramen för en skadeståndstalan som Gerhard Köbler har väckt mot Republik Österreich (Republiken Österrike) angående åsidosättande av en gemenskapsrättslig bestämmelse genom en dom av Verwaltungsgerichtshof, den högsta förvaltningsdomstolen.

Tillämpliga bestämmelser

- 3 I 48 § tredje stycket i Gehaltsgesetz 1956 (1956 års lönelag, BGBl. 1956/54), i 1997 års lydelse (BGBl. I, 1997/109) (nedan kallad GG), föreskrivs följande:

”Förbundspräsidenten kan bevilja en högre grundlön än den som föreskrivs i 48 § andra stycket vid tillsättning av en professorstjänst vid universitet (21 § i Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten (federal lag om universitetsorganisationen), BGBl. 1993/805, kallad UOG 1993) eller vid tillsättning av en ordinarie professorstjänst vid universitet eller högskola, i den mån det krävs för att kunna anställa en nationell eller utländsk vetenskapsman eller konstnär.”

- 4 50a § första stycket GG har följande lydelse:

”En universitetsprofessor (21 § UOG 1993) eller en ordinarie professor vid universitet eller högskola som i 15 år tjänstgjort som professor vid österrikiska universitet eller högskolor och som under fyra år har erhållit det tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50 § fjärde stycket kan, från och med det datum då dessa två villkor är uppfyllda, begära ett särskilt tjänsteårstillägg som skall beaktas vid beräkningen av ålderspensionen, vilket till sitt belopp motsvarar det tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50 § fjärde stycket.”

Tvisten vid den nationella domstolen

- 5 Gerhard Köbler står sedan den 1 mars 1986 i ett offentligrättsligt avtalsförhållande med den österrikiska staten såsom ordinarie universitetsprofessor i Innsbruck (Österrike). Vid tjänstetillsättningen fick han den lön som utgår till ordinarie universitetsprofessorer i tionde löneklassen, jämte normalt tjänsteårstillägg.
- 6 Genom skrivelse av den 28 februari 1996 ansökte Gerhard Köbler om det särskilda tjänsteårstillägget för universitetsprofessorer med stöd av 50a § GG. Han uppgav att han visserligen inte kunde styrka att han tjänstgjort 15 år som professor vid österrikiska universitet, men att han däremot hade fullgjort erforderlig tjänstetid om man beaktade hans tjänstgöring vid universitet i andra medlemsstater i gemenskapen. Gerhard Köbler hävdade att kravet på 15 års tjänstgöring som fullgjorts uteslutande vid österrikiska universitet — utan att den tjänstetid som fullgjorts vid universitet i andra medlemsstater beaktades —

utgjorde en oskäligen indirekt diskriminering enligt gemenskapsrätten sedan Republiken Österrike anslutit sig till gemenskapen.

- 7 I den tvist som Gerhard Köblers krav gav upphov till hänsköt Verwaltungsgerichtshof (Österrike), genom beslut av den 22 oktober 1997, en begäran om förhandsavgörande till domstolen som registrerades vid domstolens kansli under målnummer C-382/97.
- 8 Domstolens justitiesekreterare frågade Verwaltungsgerichtshof genom skrivelse av den 11 mars 1998 om den, med hänsyn till dom av den 15 januari 1998 i mål C-15/96, Schönning-Kougebetopoulou (REG 1998, s. I-47), ansåg det nödvändigt att vidhålla sin begäran om förhandsavgörande.
- 9 Genom beslut av den 25 mars 1998 beredde Verwaltungsgerichtshof parterna i den tvist som anhängiggjorts vid den tillfälle att yttra sig över justitiesekreterarens fråga, varvid Verwaltungsgerichtshof preliminärt påpekade att den rättsfråga som det aktuella förfarandet för förhandsavgörande avsåg hade avgjorts till förmån för Gerhard Köbler.
- 10 Genom beslut av den 24 juni 1998 återkallade Verwaltungsgerichtshof sin begäran om förhandsavgörande och ogillade, genom dom av samma dag, Gerhard Köblers talan med motiveringen att det särskilda tjänsteårstillägget utgjorde en lojalitetspremie som objektivt sett motiverade ett undantag från gemenskapsbestämmelserna om fri rörlighet för arbetstagare.

11 I domen av den 24 juni 1998 anges bland annat följande:

”... Verwaltungsgerichtshof uppgav i sitt beslut av den 22 oktober 1997 om hänskjutande för förhandsavgörande [i mål C-382/97] att ’det särskilda tjänsteårstillägget för ordinarie universitetsprofessorer’ varken har karaktären av en lojalitetspremie eller belöning, utan att det utgör en del av lönen inom ramen för befordringssystemet.

Denna rättsliga tes, som framställts på ett sätt som inte är bindande i förhållande till parterna i det förvaltningsrättsliga tvisteförfarandet, har övergetts.

...

Detta visar att det särskilda tjänsteårstillägget enligt 50a § i Gehaltsgesetz från år 1956 inte omfattas av den ’bestämning av marknadsvärdet’ som skall ske vid tjänstetillsättningen, utan det får anses att det har till syfte att ge forskare på en mycket mobil arbetsmarknad ett incitament att göra sin karriär vid österrikiska universitet. Det kan således inte utgöra en del av lönen i egentlig mening och eftersom dess syfte är att vara en lojalitetspremie, förutsätter tillägget en bestämd tjänstetid i egenskap av ordinarie universitetsprofessor vid österrikiska universitet. Denna definition hindrar inte att det särskilda tjänsteårstillägget ingår som en del av månadslönen och att denna lojalitetspremie följaktligen har en stadigvarande karaktär.

Eftersom det i Österrike — såvitt är relevant för det aktuella fallet — är förbundsstaten som ensam är ansvarig för universiteten, är bestämmelserna i 50a § i Gehaltsgesetz från år 1956 enbart — till skillnad från den situation som låg till grund för domstolens dom [i det ovannämnda målet *Schöning-Kougebetopoulou*] — tillämpliga på en enda arbetsgivare. Det beaktande av tidigare tjänstgöringsperioder som sökanden gör gällande, skall ske inom ramen för bedömningen av 'marknadsvärdet' när förhandlingarna om en tillsättning äger rum. Beaktande av dessa tidigare tjänstgöringsperioder med avseende på det särskilda tjänsteårstillägget föreskrivs inte heller för österrikiska forskare som återupptar undervisning i Österrike efter att ha tjänstgjort i utlandet, och ett sådant beaktande skulle strida mot en önskan att belöna flera års trogen tjänst hos en arbetsgivare, vilket domstolen har medgett rättfärdigar en bestämmelse som i sig åsidosätter icke-diskrimineringsprincipen.

Eftersom den rätt till ett särskilt tjänsteårstillägg enligt 50a § i Gehaltsgesetz från år 1956 som sökanden i detta fall gör anspråk på rör en lojalitetspremie som föreskrivs i lagen, och domstolen av de skäl som nämnts har medgett att ett sådant system rättfärdigar regler som i viss mån står i strid med icke-diskrimineringsprincipen, skall den talan som grundas på åsidosättande av denna icke-diskrimineringsprincip ogillas...”

- 12 Gerhard Köbler väckte talan om skadestånd mot Republik Österreich vid Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien för att få ersättning för den skada som han lidit till följd av att det inte betalades ut något särskilt tjänsteårstillägg. Han har hävdad att Verwaltungsgerichtshofs dom av den 24 juni 1998 strider mot direkt tillämpliga gemenskapsrättsliga bestämmelser, såsom dessa har tolkats av EG-domstolen i de domar där den har slagit fast att ett särskilt tjänsteårstillägg inte utgör en lojalitetspremie.
- 13 Republik Österreich har hävdad att Verwaltungsgerichtshofs dom av den 24 juni 1998 inte strider mot direkt tillämplig gemenskapsrätt. Vidare anser

den att ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans, såsom Verwaltungsgerichtshof, inte kan ge upphov till någon skadeståndsskyldighet för staten.

Tolkningsfrågorna

- 14 Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien anser att det i det mål som anhängiggjorts vid den är oklart hur gemenskapsrätten skall tolkas och att en sådan tolkning är nödvändig för att döma i saken. Den har därför beslutat att vilandeförklara målet och hänskjuta följande frågor till domstolen:

”1) Är domstolens rättspraxis enligt vilken staten är skadeståndsskyldig vid överträdelser av gemenskapsrätten, oavsett vilket organ i medlemsstaten som gjort sig skyldig till överträdelsen (se särskilt [domen i de ovannämnda förenade målen Brasserie du pêcheur och Factortame]), även tillämplig på det fall då organets påstått gemenskapsrättsstridiga handlande utgörs av ett avgörande av en medlemsstats högsta domstolsinstans, såsom i det aktuella fallet Verwaltungsgerichtshof?

2) För det fall den första frågan besvaras jakande:

Är domstolens rättspraxis enligt vilken det i varje medlemsstats rättsordning skall anges vilken domstol som är behörig att avgöra tvister som gäller rättigheter som enskilda har enligt gemenskapsrätten (se särskilt [domen i det ovannämnda målet Dorsch Consult]) även tillämplig på det fall då organets påstått gemenskapsrättsstridiga handlande utgörs av ett avgörande av en

medlemsstats högsta domstolsinstans, såsom i det aktuella fallet Verwaltungsgerichtshof?

3) För det fall den andra frågan besvaras jakande:

Strider den rättsliga tes som Verwaltungsgerichtshof formulerade i den ovannämnda domen, enligt vilken det särskilda tjänsteårstillägget är ett slags lojalitetspremie, mot en direkt tillämplig gemenskapsrättslig bestämmelse, i synnerhet mot principen om förbud mot indirekt diskriminering som föreskrivs i artikel 48 i EG-fördraget, och mot domstolens fasta rättspraxis i detta avseende?

4) För det fall den tredje frågan besvaras jakande:

Skapar den gemenskapsrättsliga bestämmelse som åsidosatts en rättighet för sökanden i målet vid den nationella domstolen?

5) För det fall den fjärde frågan besvaras jakande:

Förfogar domstolen, på grundval av innehållet i begäran om förhandsavgörande, över alla de uppgifter som är nödvändiga för att avgöra om Verwaltungsgerichtshof i det aktuella fallet uppenbart och allvarligt har överskridit sitt utrymme för skönsmässig bedömning, eller överläter den åt den hänskjutande österrikiska domstolen att bedöma om så är fallet?"

Den första och den andra frågan

- 15 Den hänskjutande domstolen har ställt den första och den andra frågan, vilka skall prövas gemensamt, för att få klarhet i huruvida principen att medlemsstaterna är skyldiga att ersätta skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas medlemsstaterna även är tillämplig när överträdelsen ifråga följer av ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans och, om så är fallet, huruvida det i varje medlemsstats rättsordning skall anges vilken domstol som är behörig att avgöra tvister rörande sådan ersättning.

Yttranden som har ingetts till domstolen

- 16 Gerhard Köbler, den tyska och den nederländska regeringen samt kommissionen anser att en medlemsstat kan ådra sig skadeståndsansvar för överträdelse av gemenskapsrätten med anledning av ett fel som en domstol gjort sig skyldig till. Nämnade regeringar och kommissionen anser dock att detta ansvar skall vara begränsat och underkastat olika restriktiva villkor utöver dem som redan har uppställts i domen i de ovannämnda förenade målen Brasserie du pêcheur och Factortame.
- 17 Den tyska och den nederländska regeringen har i det avseendet gjort gällande att det endast föreligger en "tillräckligt klar överträdelse" i den mening som avses i nämnda dom om ett domstolsavgörande strider mot gällande gemenskapsrätt på ett särskilt allvarligt och uppenbart sätt. Enligt den tyska regeringen kan en domstols åsidosättande av en rättsregel endast anses vara särskilt allvarligt och uppenbart om tolkningen eller underlåtenheten att tillämpa gemenskapsrätten objektivt sett är oförsvarlig och subjektivt sett måste anses utgöra en avsiktlig överträdelse. Sådana restriktiva kriterier är motiverade för att skydda såväl

principen om domstolsavgörandens rättskraft som den dömande maktens oberoende ställning. Enligt den tyska regeringen överensstämmer dessutom restriktiva regler för statens skadeståndsansvar för skada som vållats genom felaktiga domstolsavgöranden med en allmän princip som är gemensam för medlemsstaternas rättsordningar i den mening som avses i artikel 288 EG.

- 18 Den tyska och den nederländska regeringen har hävdats att medlemsstatens skadeståndsansvar bör vara begränsat till domstolsavgöranden mot vilka det inte finns något rättsmedel, särskilt med tanke på att det endast är de domstolar som skall fatta sådana avgöranden som enligt artikel 234 EG är skyldiga att begära förhandsavgörande. Den nederländska regeringen anser att staten endast kan vara skadeståndsskyldig när det skett ett uppenbart och allvarligt åsidosättande av skyldigheten att begära förhandsavgörande.
- 19 Kommissionen har gjort gällande att det i samtliga medlemsstater förekommer en begränsning av statens skadeståndsansvar för domstolsavgöranden, vilket är nödvändigt för att upprätthålla rättskraften hos slutliga avgöranden och följaktligen för att upprätthålla en stabil rättsordning. Det är av den anledningen som kommissionen förordar att det endast skall anses föreligga en "tillräckligt klar överträdelse" av gemenskapsrätten om den nationella domstolen uppenbart har överskridit sina befogenheter eller tydligt har underlåtit att beakta gemenskapsrättens innebörd och räckvidd. I förevarande fall är det fel som läggs Verwaltungsgerichtshof till last ursäktligt, och denna ursäktliga karaktär är ett av de kriterier som kan ligga till grund för slutsatsen att det inte föreligger någon tillräckligt klar överträdelse av gemenskapsrätten (se dom av den 4 juli 2000 i mål C-424/97, Haim, REG 2000, s. I-5123, punkt 43).
- 20 Republik Österreich och den österrikiska regeringen, nedan gemensamt kallade Republiken Österrike, samt den franska regeringen och Förenade kungarikets regering har hävdats att en medlemsstat inte är skadeståndsskyldig när en domstol har överträtt gemenskapsrätten. De har till stöd härför åberopat den rättskraft som tillkommer domstolsavgöranden, rättssäkerhetsprincipen, den dömande maktens oberoende ställning och den dömande maktens betydelse i gemenskapens rättsordning, och de har gjort en jämförelse med de förfaranden som kan

inledas vid domstolen för att göra gällande gemenskapens skadeståndsansvar enligt artikel 288 EG.

- 21 Republiken Österrike har bland annat gjort gällande att en prövning av en rättslig bedömning som gjorts av en domstol som dömer i sista instans skulle vara oförenlig med den funktion som en sådan domstol fyller, eftersom dess avgöranden har till syfte att slutgiltigt avgöra en tvist. Eftersom Verwaltungsgerichtshof i sin dom av den 24 juni 1998 gjorde en utförlig prövning av gemenskapsrätten är det förenligt med gemenskapsrätten att utesluta en ytterligare möjlighet att väcka talan vid österrikisk domstol. Republiken Österrike har även hävdats att villkoren för att hålla en medlemsstat skadeståndsansvarig inte kan skilja sig från de villkor som gäller för gemenskapens skadeståndsansvar under jämförbara förhållanden. Med hänsyn till att artikel 288 andra stycket EG inte kan tillämpas om EG-domstolen överträder gemenskapsrätten, eftersom den i sådant fall skulle vara tvungen att ta ställning till en skada som den själv har vållat, vilket skulle medföra att domstolen skulle vara både domare och part, kan medlemsstaterna inte heller ådra sig skadeståndsansvar för en skada som vållats av en domstol som dömer i sista instans.
- 22 Republiken Österrike har dessutom gjort gällande att artikel 234 EG inte har till syfte att tillerkänna enskilda rättigheter. När ett förfarande för förhandsavgörande har anhängiggjorts vid domstolen kan parterna i målet vid den nationella domstolen varken ändra tolkningsfrågorna eller få fastställt att dessa saknar syfte (se dom av den 9 december 1965 i mål 44/65, Singer, REG 1965, s. 1191). Vidare är det endast överträdelse av en bestämmelse som har till syfte att tillerkänna enskilda rättigheter som i förekommande fall kan medföra att medlemsstaten ådras sig skadeståndsansvar. Följaktligen anser Republiken Österrike att ett sådant skadeståndsansvar inte kan uppkomma när en domstol som dömer i sista instans åsidosätter artikel 234 EG.
- 23 Den franska regeringen har hävdats att det skulle strida mot principen om lagakraftvunna avgörandens rättskraft, vilken domstolen har slagit fast i sin dom av den 1 juni 1999 i mål C-126/97, Eco Swiss (REG 1999, s. I-3055), om det

erkändes en rätt till skadestånd till följd av en påstått felaktig tillämpning av gemenskapsrätten genom ett lagakraftvunnet avgörande av en nationell domstol. Den franska regeringen har bland annat gjort gällande att principen att lagakraftvunna avgöranden inte kan angripas har en grundläggande betydelse i de rättsordningar som bygger på rättens företräde och efterlevnad av domstolsavgöranden. Om en stat kunde hållas skadeståndsansvarig för en överträdelse av gemenskapsrätten som begåtts av ett dömande organ skulle nämnda företräde och efterlevnad äventyras.

- 24 Förenade kungarikets regering har hävdad att det i princip inte kan väckas någon skadeståndstalan mot staten med anledning av domstolsavgöranden, med undantag av bland annat det fall att det skett en kränkning av en grundläggande rättighet som skyddas genom Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, undertecknad i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad Europakonventionen om mänskliga rättigheter). Förenade kungarikets regering har tillagt att principen om ett verksamt skydd för de rättigheter som följer av gemenskapsbestämmelserna, vilken ligger till grund för principen om statens skadeståndsansvar, är långt ifrån undantagslös och den har i det avseendet nämnt förekomsten av preklusionsfrister. Denna princip kan endast i ett fåtal fall ligga till grund för en skadeståndstalan mot staten, och endast när det gäller vissa noggrant avgränsade nationella domstolsavgöranden. Fördelarna med att erkänna en rätt till skadestånd med anledning av ett felaktigt domstolsavgörande skulle följaktligen vara begränsade. Förenade kungarikets regering anser att det bör göras en avvägning mellan dessa fördelar och vissa mycket stora nackdelar.
- 25 Förenade kungarikets regering har i det avseendet för det första åberopat rättssäkerhetsprincipen och principen om domstolsavgörandens rättskraft. Lagen försöker undvika att domstolsavgöranden angrips, såvida det inte sker genom överklagande. Syftet är att skydda den vinnande parten och allmänintresset av rättssäkerhet. Tidigare har domstolen varit beredd att begränsa tillämpningen av principen om verksamt skydd för att skydda de "principer som ligger till grund för det nationella rättsväsendet, exempelvis rättssäkerhetsprincipen och principen om iakttagande av laga kraft, vilken utgör ett uttryck för förstnämnda princip" (domen i det ovannämnda målet *Eco Swiss*, punkterna 43—48). Erkännandet av ett skadeståndsansvar för staten för ett fel som begåtts av den dömande makten skulle riskera att skapa osäkerhet om rättsläget och medföra att parterna i tvisten svävar i ovisshet om sin situation.

- 26 Förenade kungarikets regering har för det andra gjort gällande att den dömande maktens auktoritet och anseende skulle försvagas om ett fel begånget i samband med rättskipning i framtiden kunde resultera i en skadeståndstalan. För det tredje har denna regering hävdad att den dömande maktens oberoende ställning utgör en grundläggande princip i samtliga medlemsstaters konstitutioner, vilken dock aldrig kan tas för given. Erkännandet av ett skadeståndsansvar för staten för domstolsavgöranden kunde medföra en risk för att denna oberoende ställning kan komma att ifrågasättas.
- 27 För det fjärde anser Förenade kungarikets regering att om de nationella domstolarna har befogenhet att själva avgöra de mål i vilka gemenskapsrätten är tillämplig måste man godta att dessa domstolar ibland begår fel som inte kan bli föremål för överklagande eller som inte kan avhjälpas på annat sätt. Denna olägenhet har alltid ansetts som acceptabel. Förenade kungarikets regering har i det avseendet påpekat att för det fall staten skulle kunna ådra sig skadeståndsansvar för ett fel från den dömande maktens sida, och EG-domstolen således skulle kunna bli tvungen att ta ställning till en tolkningsfråga rörande saken, skulle EG-domstolen inte bara ha behörighet att slå fast huruvida avgöranden från de nationella högsta domstolsinstanserna är korrekta, utan även ha behörighet att bedöma huruvida de fel som dessa eventuellt har begått är allvarliga och ursäktliga. Det är uppenbart att en sådan situation inte skulle få gynnsamma konsekvenser för det ytterst viktiga förhållandet mellan EG-domstolen och de nationella domstolarna.
- 28 För det femte har Förenade kungarikets regering gjort gällande att det skulle kunna vara svårt att fastställa vilken domstol som är behörig att avgöra ett sådant mål rörande statens skadeståndsansvar, särskilt i Förenade kungariket med hänsyn till dess enhetliga domstolssystem och den strikta tillämpningen av principen om *stare decisis*. För det sjätte har Förenade kungarikets regering hävdad att för det fall staten kan hållas skadeståndsansvarig för fel som begåtts av den dömande makten måste gemenskapens skadeståndsansvar för fel som begåtts av gemenskapsdomstolarna kunna aktualiseras på samma sätt och på samma villkor.
- 29 Vad särskilt beträffar den andra tolkningsfrågan har Gerhard Köbler, den nederländska och den tyska regeringen gjort gällande att det i varje medlemsstats

rättsordning skall anges vilken domstol som är behörig att avgöra tvister som gäller rättigheter som enskilda har enligt gemenskapsrätten. Frågan bör därför besvaras jakande.

Domstolens svar

Principen om statens skadeståndsansvar

- 30 Det skall inledningsvis erinras om att domstolen redan har slagit fast att principen om en medlemsstats ansvar för skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas medlemsstaten utgör en väsentlig del av fördragets system (dom av den 19 november 1991 i de förenade målen C-6/90 och C-9/90, Francovich m.fl., REG 1991, s. I-5357, punkt 35, svensk specialutgåva, volym 11, s. I-435, domen i de ovannämnda förenade målen Brasserie du pêcheur och Factortame, punkt 31, dom av den 26 mars 1996 i mål C-392/93, British Telecommunications, REG 1996, s. I-1631, punkt 38, av den 23 maj 1996 i mål C-5/94, Hedley Lomas, REG 1996, s. I-2553, punkt 24, av den 8 oktober 1996 i de förenade målen C-178/94, C-179/94 och C-188/94—C-190/94, Dillenkofer m.fl., REG 1996, s. I-4845, punkt 20, samt av den 2 april 1998 i mål C-127/95, Norbrook Laboratories, REG 1998, s. I-1531, punkt 106, och domen i det ovannämnda målet Haim, punkt 26).
- 31 Domstolen har även slagit fast att denna princip gäller i samtliga fall då en medlemsstat överträder gemenskapsrätten och oavsett vilket organ i medlemsstaten det är vars handling eller underlåtenhet är orsak till överträdelsen (domen i de ovannämnda förenade målen Brasserie du pêcheur och Factortame, punkt 32, dom av den 1 juni 1999 i mål C-302/97, Konle, REG 1999, s. I-3099, punkt 62, och domen i det ovannämnda målet Haim, punkt 27).
- 32 En stat vars ansvar görs gällande på grund av åsidosättande av en internationell förpliktelse skall enligt internationell rätt betraktas som en enhet, oavsett om den

överträdelse som är orsak till skadan kan tillskrivas den lagstiftande, den dömande eller den verkställande makten. Det måste i än högre grad förhålla sig på detta sätt i gemenskapens rättsordning, eftersom det åligger alla statens organ, inklusive den lagstiftande makten, att vid fullgörandet av sina uppgifter följa de normer som föreskrivs i gemenskapsrätten och i vilka enskildas förhållanden direkt kan regleras (domen i de ovannämnda förenade målen *Brasserie du pêcheur* och *Factortame*, punkt 34).

- 33 Med hänsyn till den väsentliga funktion som den dömande makten fyller för att skydda de rättigheter som enskilda åtnjuter enligt gemenskapsbestämmelserna skulle den fulla verkan av dessa bestämmelser äventyras och skyddet för de rättigheter som följer av dessa försvagas om det var uteslutet att enskilda på vissa villkor skulle kunna erhålla skadestånd när deras rättigheter hade kränkts genom en överträdelse av gemenskapsrätten som beror på ett avgörande av en domstol i en medlemsstat som dömer i sista instans.
- 34 Det skall i det avseendet understrykas att en domstol som dömer i sista instans per definition utgör den sista instans vid vilken enskilda kan göra gällande de rättigheter som de åtnjuter enligt gemenskapsrätten. Eftersom ett åsidosättande av dessa rättigheter genom ett lagakraftvunnet avgörande av en sådan domstol normalt inte längre kan avhjälpas, kan de enskilda inte fråntas möjligheten att hålla staten skadeståndsansvarig för att på så sätt erhålla ett rättsligt skydd för sina rättigheter.
- 35 Det är för övrigt bland annat för att förhindra att de rättigheter som enskilda åtnjuter enligt gemenskapsrätten åsidosätts som det i artikel 234 tredje stycket EG föreskrivs att en domstol mot vars avgöranden det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning är skyldig att föra frågan vidare till domstolen.
- 36 Följaktligen följer det av de krav som är grundläggande för skyddet av enskildas rättigheter enligt gemenskapsrätten att de måste ha möjlighet att vid nationell

domstol få ersättning för den skada som har vållats genom att dessa rättigheter har åsidosatts till följd av ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen *Brasserie du pêcheur* och *Factortame*, punkt 35).

- 37 Vissa av de regeringar som har inkommit med yttranden under förfarandet har gjort gällande att principen om statens ansvar för skada som har vållats enskilda genom överträdelser av gemenskapsrätten inte kan tillämpas när det är fråga om avgöranden av en nationell domstol som dömer i sista instans. Till stöd för detta har regeringarna åberopat bland annat rättssäkerhetsprincipen, i synnerhet lagakraftvunna avgörandens rättskraft, domarens oberoende ställning och auktoritet samt avsaknaden av en domstol som är behörig att pröva tvister om statens skadeståndsansvar till följd av sådana avgöranden.
- 38 Det skall i det avseendet påpekas att det inte råder några tvivel om betydelsen av principen om lagakraftvunna avgörandens rättskraft (se domen i det ovan nämnda målet *Eco Swiss*, punkt 46). För att säkerställa såväl en stabil rättsordning och stabila rättsförhållanden som en god rättsskipning är det viktigt att domstolsavgöranden som vunnit laga kraft efter det att tillgängliga rättsmedel har uttömts eller fristerna för dessa har löpt ut inte längre kan angripas.
- 39 Erkännandet av principen att staten kan hållas skadeståndsansvarig till följd av ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans medför dock inte i sig att rättskraften hos ett sådant lagakraftvunnet avgörande påverkas. Ett förfarande i syfte att hålla staten skadeståndsansvarig har inte samma föremål och rör inte nödvändigtvis samma parter som det förfarande som har gett upphov till det lagakraftvunna och rättskraftiga avgörandet. Om en sökande vinner framgång med en skadeståndstalan mot staten medför det att staten förpliktas att ersätta den vållade skadan, men rättskraften hos det lagakraftvunna domstolsavgörande varigenom skadan vållats påverkas inte nödvändigtvis härav. Principen om

statens skadeståndsansvar utgör under alla omständigheter en väsentlig del av gemenskapens rättsordning och fordrar att en sådan ersättning utgår, men det krävs inte att det sker en ändring av det domstolsavgörande som vållat skadan.

- 40 Härav följer att principen om lagakraftvunna avgörandens rättskraft inte utgör något hinder för att erkänna principen att staten kan hållas skadeståndsansvarig till följd av ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans.
- 41 Domstolen kan inte heller godta de argument som avser domarens oberoende ställning och auktoritet.
- 42 När det gäller domarens oberoende ställning skall det klargöras att den aktuella principen om skadeståndsansvar inte avser domarens personliga ansvar, utan statens ansvar. Möjligheten att på vissa villkor hålla staten skadeståndsansvarig för domstolsavgöranden som strider mot gemenskapsrätten förefaller inte medföra några särskilda risker för att den oberoende ställningen för en domstol som dömer i sista instans äventyras.
- 43 Beträffande argumentet att det finns en risk för att auktoriteten hos en domstol som dömer i sista instans påverkas av att dess lagakraftvunna avgöranden kan komma att indirekt angripas genom ett förfarande som gör det möjligt att hålla staten skadeståndsansvarig för dessa avgöranden, konstaterar domstolen att förekomsten av ett rättsmedel som på vissa villkor gör det möjligt att avhjälpa de skadliga följderna av ett felaktigt domstolsavgörande även kan anses höja kvaliteten på rättsordningen och i slutändan även öka den dömande maktens auktoritet.

- 44 Flera regeringar har även hävdad att svårigheten att utse en domstol som är behörig att pröva tvister om ersättning för skador till följd av avgöranden som fattats av en nationell domstol som dömer i sista instans skulle utgöra hinder för att tillämpa principen om statens skadeståndsansvar för sådana avgöranden.
- 45 Med tanke på att principen om statens skadeståndsansvar, av skäl som i huvudsak har samband med behovet av att garantera enskilda ett skydd för de rättigheter som följer av gemenskapsbestämmelserna, utgör en väsentlig del av gemenskapens rättsordning och måste vara tillämplig på avgöranden som fattats av en nationell domstol som dömer i sista instans, ankommer det på medlemsstaterna att ge de berörda möjlighet att åberopa denna princip genom att tillhandahålla adekvata rättsmedel. Genomförandet av denna princip kan inte äventyras på grund av att behörig domstol saknas.
- 46 I avsaknad av gemenskapsrättsliga föreskrifter skall det, enligt fast rättspraxis, i varje medlemsstats rättsordning anges vilka domstolar som är behöriga och vilka förfaranden för att väcka talan vid domstol som är avsedda att säkerställa ett fullständigt skydd för de rättigheter som för enskilda följer av gemenskapsrätten (se dom av den 16 december 1976 i mål 33/76 Rewe, REG 1976, s. 1989, punkt 5, svensk specialutgåva, volym 3, s. 261, och i mål 45/76, Comet, REG 1976, s. 2043, punkt 13, av den 27 februari 1980 i mål 68/79, Just, REG 1980, s. 501, punkt 25, svensk specialutgåva, volym 5, s. 31, punkt 25, domen i de ovannämnda förenade målen Francovich m.fl., punkt 42, och dom av den 14 december 1995 i mål C-312/93, Peterbroeck, REG 1995, s. I-4599, punkt 12).
- 47 Bortsett från förbehållet att medlemsstaterna i varje enskilt fall skall tillförsäkra ett effektivt skydd för de individuella rättigheter som följer av gemenskapens rättsordning, ankommer det inte på EG-domstolen att ingripa i lösningen av behörighetsproblem som — inom den nationella domstolsorganisationen — kan uppstå till följd av hur vissa rättsliga situationer som grundas på gemenskapsrätten betecknas (dom av den 18 januari 1996 i mål C-446/93, SEIM, REG 1996, s. I-73, punkt 32, och domen i det ovannämnda målet Dorsch Consult, punkt 40).

- 48 Det skall dessutom tilläggas att även om överväganden som avser principen om lagakraftvunna avgörandens rättskraft eller domarnas oberoende ställning ibland har föranlett långtgående begränsningar i de nationella rättsordningarna av möjligheten att hålla staten ansvarig för skador som vållats genom felaktiga domstolsavgöranden, har sådana överväganden inte medfört att en sådan möjlighet helt och hållet har uteslutits. Som generaladvokaten har påpekat i punkterna 77—82 i sitt förslag till avgörande har nämligen flertalet medlemsstater i en eller annan form godtagit att staten kan hållas skadeståndsansvarig för domstolsavgöranden, även om villkoren härför är restriktiva och olikartade.
- 49 Det kan även påpekas att det enligt Europakonventionen om mänskliga rättigheter, särskilt artikel 41 i konventionen, är möjligt för Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter att förplikta en stat som har kränkt en grundläggande rättighet att ersätta de skador som agerandet har medfört för den drabbade personen. Det följer av rättspraxis från Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter att en sådan ersättning även kan utgå när kränkningen beror på innehålllet i ett avgörande som fattats av en nationell domstol som dömer i sista instans (se Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, dom av den 21 mars 2000 i målet *Dulaurans mot Frankrike*, ännu inte publicerad).
- 50 Av det ovan anförda följer att principen att medlemsstaterna är skyldiga att ersätta skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas medlemsstaterna även är tillämplig när överträdelsen i fråga beror på ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans. Det skall i varje medlemsstats rättsordning anges vilken domstol som är behörig att avgöra tvister rörande sådan ersättning.

Villkoren för statens skadeståndsansvar

- 51 Av domstolens rättspraxis följer att en medlemsstat är skyldig att ersätta skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som

kan tillskrivas medlemsstaten, om tre förutsättningar är uppfyllda, nämligen att den rättsregel som har överträtts har till syfte att ge enskilda rättigheter, att det är en tillräckligt klar överträdelse och att det finns ett direkt orsakssamband mellan åsidosättandet av medlemsstatens skyldighet och den skada som de drabbade personerna har lidit (domen i det ovannämnda målet Haim, punkt 36).

- 52 Samma förutsättningar gäller statens skadeståndsansvar för skada som vållats genom ett avgörande av en nationell domstol som dömer i sista instans som strider mot en bestämmelse i gemenskapsrätten.
- 53 Vad i synnerhet beträffar den andra av de nämnda förutsättningarna och dess tillämpning för att fastställa huruvida staten har ådragit sig skadeståndsansvar med anledning av ett avgörande av en nationell domstol som dömer i sista instans skall hänsyn tas till den dömande verksamhetens särdrag och de berättigade kraven på rättssäkerhet, vilket även de medlemsstater som har inkommit med yttranden i målet har gjort gällande. Staten kan ådra sig skadeståndsansvar på grund av en överträdelse av gemenskapsrätten genom ett sådant avgörande endast i undantagsfall, då den nationella domstolen på ett uppenbart sätt har åsidosatt gällande rätt.
- 54 Vid bedömningen av huruvida denna förutsättning är uppfylld skall en nationell domstol, vid vilken en skadeståndstalan har väckts, ta hänsyn till alla omständigheter som kännetecknar situationen i fråga.
- 55 Till dessa omständigheter hör särskilt den överträdde regelns grad av klarhet och precision, överträdelsens avsiktliga karaktär, den ursäktliga eller ousäktliga karaktären av rättsvillfarelsen, den ståndpunkt som en gemenskapsinstitution i förekommande fall intagit och den aktuella domstolens underlåtenhet att fullgöra sin skyldighet att begära ett förhandsavgörande enligt artikel 234 tredje stycket EG.

- 56 En överträdelse av gemenskapsrätten är i vilket fall som helst tillräckligt klar då avgörandet i fråga uppenbart har fattats i strid med domstolens rättspraxis på området (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen *Brasserie du pêcheur* och *Factortame*, punkt 57).
- 57 De tre förutsättningar som har angetts i punkt 51 i denna dom är nödvändiga och tillräckliga för att ge upphov till en rätt till skadestånd för enskilda utan att därför utesluta att statens ansvar på grundval av den nationella rätten kan göras gällande under mindre restriktiva förutsättningar (se domen i de ovannämnda förenade målen *Brasserie du pêcheur* och *Factortame*, punkt 66).
- 58 Med förbehåll för själva rätten till skadestånd, vilken grundas direkt på gemenskapsrätten då dessa förutsättningar är uppfyllda, är det inom ramen för den nationella skadeståndsrätten som staten skall ersätta följderna av den vållade skadan, förutsatt att de villkor som fastställs i nationell skadeståndslagstiftning inte är mindre förmånliga än de som avser liknande ersättningsanspråk grundade på nationella förhållanden eller är utformade på ett sådant sätt att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att få skadestånd (domarna i de ovannämnda målen *Francovich m.fl.*, punkterna 41—43, och *Norbrook Laboratories*, punkt 111).
- 59 Av det ovan anförda följer att den första och den andra frågan skall besvaras så, att principen att medlemsstaterna är skyldiga att ersätta skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas medlemsstaterna även är tillämplig när överträdelsen i fråga beror på ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans, under förutsättning att den rättsregel i gemenskapsrätten som har överträtts har till syfte att ge enskilda rättigheter, att det är en tillräckligt klar överträdelse och att det finns ett direkt orsakssamband mellan överträdelsen och den skada som de drabbade personerna har lidit. För att fastställa huruvida det är en tillräckligt klar överträdelse när denna beror på ett sådant avgörande skall den behöriga nationella domstolen, med beaktande av den dömande verksamhetens särdrag, undersöka huruvida

överträdelsen är uppenbar. Det skall i varje medlemsstats rättsordning anges vilken domstol som är behörig att avgöra tvister rörande sådan ersättning.

Den tredje frågan

- 60 Det skall inledningsvis erinras om att enligt fast rättspraxis är domstolen vid tillämpningen av artikel 234 EG inte behörig att avgöra om en nationell bestämmelse är förenlig med gemenskapsrätten. Domstolen kan dock, mot bakgrund av de uppgifter som den nationella domstolen har lämnat, av dess frågor utläsa vilka omständigheter som hör samman med tolkningen av gemenskapsrätten, för att ge den nationella domstolen möjlighet att lösa det juridiska problem som den ställts inför (se bland annat dom av den 3 mars 1994 i de förenade målen C-332/92, C-333/92 och C-335/92, Eurico Italia m.fl., REG 1994, s. I-711, punkt 19).
- 61 Den hänskjutande domstolen har ställt den tredje frågan för att få klarhet i huruvida artikel 48 i fördraget och artikel 7.1 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33) skall tolkas på så sätt att de utgör hinder för att i enlighet med sådana villkor som föreskrivs i 50a § GG bevilja ett särskilt tjänsteårstillägg som, enligt Verwaltungsgerichtshofs tolkning i domen av den 24 juni 1998, utgör en lojalitetspremie.

Yttranden som har ingetts till domstolen

- 62 Gerhard Köbler har först och främst gjort gällande att det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG inte utgör en lojalitetspremie utan en ordinarie del

av lönen, vilket Verwaltungsgerichtshof till att börja med godtog. Vidare har inte någon österrikisk domstol ansett att tillägget utgör en lojalitetspremie innan Verwaltungsgerichtshof meddelade sin dom den 24 juni 1998.

- 63 Även för det fall tillägget skulle utgöra en lojalitetspremie, och en sådan premie skulle kunna motivera indirekt diskriminering, har Gerhard Köbler vidare hävdad att domstolen inte har någon fast och klar rättspraxis på området. Under dessa omständigheter har Verwaltungsgerichtshof överskridit sina befogenheter genom att återkalla sin begäran om förhandsavgörande och genom att på egen hand fatta ett avgörande, eftersom tolkningen och definitionen av gemenskapsrättsliga begrepp hör till EG-domstolens exklusiva behörighet.
- 64 Slutligen har Gerhard Köbler gjort gällande att kriterierna för att bevilja det särskilda tjänsteårstillägget inte medför att den indirekta diskriminering som han utsatts för kan anses berättigad. Tillägget skall erläggas oberoende av vid vilket österrikiskt universitet den person som begär tillägget har tjänstgjort och det kan inte ens krävas att vederbörande har undervisat kontinuerligt i samma läroämne i 15 år.
- 65 Republiken Österrike har anfört att EG-domstolen inte kan tolka nationell rätt och har hävdad att den tredje frågan skall tolkas på så sätt att den nationella domstolen vill få till stånd en tolkning av artikel 48 i fördraget. I det avseendet har Republiken Österrike gjort gällande att nämnda artikel inte utgör något hinder för ett lönesystem som gör det möjligt att vid lönesättningen beakta kvalifikationer som en sökande till en tjänst har skaffat sig hos andra nationella eller utländska arbetsgivare och i vilket det dessutom föreskrivs ett tillägg som kan klassificeras som en lojalitetspremie, vars beviljande är knutet till en viss tjänstetid hos en och samma arbetsgivare.

- 66 Republiken Österrike har förklarat att den österrikiska staten är Gerhard Köblers arbetsgivare med hänsyn till att han, i egenskap av ordinarie universitetsprofessor, har ett offentligrättsligt anställningsförhållande. En professor som flyttar från ett österrikiskt universitet till ett annat byter följaktligen inte arbetsgivare. Republiken Österrike har påpekat att det även finns privata universitet i Österrike, och de professorer som undervisar där är anställda av dessa institutioner och inte av staten, vilket medför att deras anställningsförhållanden inte regleras av bestämmelserna i GG.
- 67 Kommissionen har gjort gällande att 50a § GG, i strid med artikel 48 i fördraget, gör åtskillnad mellan de tjänstgöringsperioder som fullgjorts vid österrikiska universitet och de tjänstgöringsperioder som fullgjorts vid universitet i andra medlemsstater.
- 68 Enligt kommissionen skall det anses att Verwaltungsgerichtshof i sin slutgiltiga bedömning felbedömde innebörden av domen i det ovannämnda målet *Schöning-Kougebetopoulou*. Mot bakgrund av nya uppgifter rörande tolkningen av den nationella rätten anser kommissionen att Verwaltungsgerichtshof borde ha vidhållit sin begäran om förhandsavgörande men omformulerat den. Domstolen har nämligen aldrig uttryckligen slagit fast att en lojalitetspremie kan motivera en bestämmelse som medför diskriminering av arbetstagare från andra medlemsstater.
- 69 Kommissionen har dessutom gjort gällande att även om det särskilda tjänsteårstillägg som är i fråga i målet vid den nationella domstolen skall anses utgöra en lojalitetspremie, kan tillägget inte motivera ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare. Kommissionen anser att gemenskapsrätten i princip inte utgör något hinder för att en arbetsgivare försöker behålla kvalificerade arbetstagare genom att bevilja personalen lönehöjningar eller premier med hänsyn till tjänstetiden vid företaget. Den "lojalitetspremie" som avses i 50a § GG skiljer sig dock från sådana premier som endast får följderna inom företaget, eftersom den

gäller hela den aktuella medlemsstaten, utan att omfatta övriga medlemsstater, och följaktligen direkt påverkar den fria rörligheten för lärare. Dessutom konkurrerar de österrikiska universiteten inte bara med skolor i andra medlemsstater utan även sinsemellan. Den ovannämnda bestämmelsen har dock inte någon inverkan på denna andra form av konkurrens.

Domstolens svar

- 70 Det särskilda tjänsteårstillägg som den österrikiska staten, i egenskap av arbetsgivare, beviljar universitetsprofessorer med stöd av 50a § GG utgör en ekonomisk förmån som tillkommer utöver grundlönen, vilken till sitt belopp redan står i relation till antalet tjänsteår. En universitetsprofessor erhåller tillägget förutsatt att han har utövat yrket under minst 15 år vid ett österrikiskt universitet och att han dessutom erhåller det normala tjänsteårstillägget sedan minst fyra år tillbaka.
- 71 Enligt 50a § GG finns det följaktligen, vid beviljandet av det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i denna bestämmelse, inte någon möjlighet att beakta de tjänstgöringsperioder som en universitetsprofessor har fullgjort i en annan medlemsstat än Republiken Österrike.
- 72 Sådana regler kan utgöra hinder för den fria rörligheten för arbetstagare i två avseenden.

- 73 För det första missgynnar dessa regler migrerande arbetstagare som är medborgare i andra medlemsstater än Republiken Österrike, eftersom de tjänstgöringsperioder som dessa arbetstagare har fullgjort i dessa stater i egenskap av universitetsprofessorer inte kan erkännas enbart av det skälet att perioderna inte har fullgjorts vid ett österrikiskt universitet (se, för ett liknande resonemang rörande en jämförbar grekisk bestämmelse, dom av den 12 mars 1998 i mål C-187/96, kommissionen mot Grekland, REG 1998, s. I-1095, punkterna 20 och 21).
- 74 För det andra medför detta absoluta hinder mot att erkänna de perioder som fullgjorts som universitetsprofessor i en annan medlemsstat än Republiken Österrike ett hinder för den fria rörligheten för de arbetstagare som är etablerade i Österrike, eftersom det kan avskräcka dem från att lämna landet för att utöva denna frihet. När de återvänder till Österrike kommer nämligen inte de år som de tjänstgjort som universitetsprofessor i en annan medlemsstat, det vill säga år som de utövat jämförbar yrkesverksamhet, att beaktas vid beviljandet av det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG.
- 75 Dessa överväganden påverkas inte av den av Republiken Österrike åberopade omständigheten att de löner som utbetalas till migrerande universitetsprofessorer ofta är mer fördelaktiga än de löner som österrikiska universitetsprofessorer erhåller, även med beaktande av det särskilda tjänsteårstillägget, på grund av möjligheten i 48 § tredje stycket GG att bevilja migrerande universitetsprofessorer en högre grundlön för att främja rekryteringen av utländska universitetsprofessorer.
- 76 48 § tredje stycket GG ger nämligen enbart en möjlighet och inte någon garanti för att en professor från ett utländskt universitet redan vid tillsättningen som professor vid ett österrikiskt universitet kommer att erhålla en högre lön än österrikiska universitetsprofessorer med motsvarande erfarenhet. Det lönetillägg som kan utgå vid anställningen enligt 48 § tredje stycket GG är vidare av helt annan art än det särskilda tjänsteårstillägget. Följaktligen hindrar inte nämnda bestämmelse att 50a § GG innebär en särbehandling av migrerande universitets-

professorer jämfört med österrikiska universitetsprofessorer och medför således ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare som garanteras i artikel 48 i fördraget.

- 77 Följaktligen kan en sådan åtgärd som beviljandet av det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG utgöra ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare, vilket i princip är förbjudet enligt artikel 48 i fördraget och artikel 7.1 i förordning nr 1612/68. En sådan bestämmelse kan endast tillåtas om den har ett legitimt syfte som är förenligt med fördraget och som är berättigat på grund av tvingande hänsyn till allmänintresset. I ett sådant fall krävs det även att tillämpningen av nämnda bestämmelse är ägnad att säkerställa uppnåendet av syftet i fråga och att denna tillämpning inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta syfte (se bland annat dom av den 31 mars 1993 i mål C-19/92, Kraus, REG 1993, s. I-1663, punkt 32, svensk specialutgåva, volym 14, s. I-167, av den 30 november 1995 i mål C-55/94, Gebhard, REG 1995, s. I-4165, punkt 37, och av den 15 december 1995 i mål C-415/93, Bosman, REG 1995, s. I-4921, punkt 104).
- 78 I sin dom av den 24 juni 1998 slog Verwaltungsgerichtshof fast att det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG enligt nationell rätt utgjorde en premie för att belöna professorer vid österrikiska universitet för deras lojalitet gentemot deras enda arbetsgivare, det vill säga österrikiska staten.
- 79 Domstolen skall således undersöka huruvida det faktum att nämnda tillägg enligt nationell rätt utgör en lojalitetspremie enligt gemenskapsrätten kan anses tyda på att det grundas på tvingande hänsyn till allmänintresset som kan motivera det hinder för den fria rörligheten som tillägget medför.

- 80 Det skall inledningsvis påpekas att domstolen hittills inte har haft tillfälle att ta ställning till huruvida en lojalitetspremie skulle kunna motivera ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare.
- 81 I punkt 27 i domen i det ovannämnda målet Schöning-Kougebetopoulou och i punkt 49 i dom av den 30 november 2000 i mål C-195/98, Österreichischer Gewerkschaftsbund (REG 2000, s. I-10497), underkände domstolen den tyska respektive den österrikiska regeringens argument i det avseendet. I dessa domar konstaterade nämligen domstolen att de bestämmelser som var i fråga inte syftade till att belöna arbetstagarens lojalitet gentemot sin arbetsgivare, eftersom den löneökning som arbetstagaren mottog på grund av sin tjänstetid fastställdes på grundval av antalet tjänsteår som fullgjorts hos ett flertal arbetsgivare. Eftersom löneökningen i de mål som gav upphov till dessa domar inte utgjorde en lojalitetspremie var det inte nödvändigt för domstolen att pröva huruvida en sådan premie i sig skulle kunna motivera ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare.
- 82 I förevarande fall slog Verwaltungsgerichtshof fast, i sin dom av den 24 juni 1998, att det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG belönar arbetstagarens lojalitet gentemot en enda arbetsgivare.
- 83 Det kan visserligen inte uteslutas att syftet att öka arbetstagarnas lojalitet gentemot sina arbetsgivare inom ramen för en politik för forskning eller universitetsundervisning kan utgöra ett tvingande hänsyn till allmänintresset, men ett sådant syfte kan inte motivera det hinder som den bestämmelse som är i fråga i det förevarande fallet medför, med tanke på vad som särskilt kännetecknar denna bestämmelse.

84 Även om samtliga professorer vid offentliga universitet i Österrike har en enda arbetsgivare, nämligen den österrikiska staten, har de sin tjänsteplacering på olika universitet. På arbetsmarknaden för universitetsprofessorer konkurrerar de olika österrikiska universiteten inte bara med universitet i andra medlemsstater och i tredje land, utan även sinsemellan. Beträffande denna andra form av konkurrens kan det konstateras att den åtgärd som är i fråga i det förevarande fallet inte är ägnad att främja en professors lojalitet gentemot det österrikiska universitet där han tjänstgör.

85 Även om det särskilda tjänsteårstillägget syftar till att belöna arbetstagarnas lojalitet gentemot sin arbetsgivare, får det även till följd att österrikiska universitetsprofessorer som fortsätter att utöva sitt yrke i Österrike belönas. Tillägget kan således påverka dessa professorers val mellan en anställning vid ett österrikiskt universitet och en anställning vid ett universitet i en annan medlemsstat.

86 Det särskilda tjänsteårstillägg som är i fråga i det förevarande fallet innebär följaktligen inte bara att arbetstagarens lojalitet gentemot sin arbetsgivare belönas. Det medför även en avskärmning av arbetsmarknaden för universitetsprofessorer i Österrike och strider mot själva principen om fri rörlighet för arbetstagare.

87 Av det ovan anförda följer att en sådan åtgärd som det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG medför ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare som inte kan motiveras av tvingande hänsyn till allmänintresset.

- 88 Den tredje tolkningsfrågan skall följaktligen besvaras så, att artikel 48 i fördraget och artikel 7.1 i förordning nr 1612/68 skall tolkas på så sätt att de utgör hinder för att i enlighet med sådana villkor som föreskrivs i 50a § GG bevilja ett särskilt tjänsteårstillägg som, enligt Verwaltungsgerichtshofs tolkning i domen av den 24 juni 1998, utgör en lojalitetspremie.

Den fjärde och den femte frågan

- 89 Den hänskjutande domstolen har ställt den fjärde och den femte frågan, vilka skall prövas gemensamt, för att få klarhet i huruvida medlemsstaten har ådragit sig skadeståndsansvar i det förevarande fallet på grund av att gemenskapsrätten har överträtts genom Verwaltungsgerichtshofs dom av den 24 juni 1998.

Yttranden som har inletts till domstolen

- 90 Beträffande den fjärde frågan har Gerhard Köbler, den tyska regeringen och kommissionen gjort gällande att artikel 48 i fördraget är direkt tillämplig och ger upphov till rättigheter för enskilda som de nationella myndigheterna och domstolarna är skyldiga att skydda.
- 91 Republiken Österrike har hävdat att den fjärde frågan endast skall besvaras för det fall domstolen inte besvarar de föregående frågorna på det sätt som föreslagits av Republiken Österrike. Eftersom den fjärde frågan endast har ställts för det fall den tredje frågan — vilken Republiken Österrike anser inte kan prövas — besvaras jakande har staten i fråga föreslagit att domstolen skall lämna den fjärde

frågan obesvarad. Republiken Österrike har dessutom gjort gällande att frågan är oklar, eftersom beslutet om hänskjutande inte innehöll någon motivering i det avseendet.

- 92 Gerhard Köbler har hävdad att den femte frågan skall besvaras jakande, eftersom domstolen förfogar över alla de uppgifter som är nödvändiga för att avgöra om Verwaltungsgerichtshof uppenbart och allvarligt har överskridit sitt utrymme för skönsmässig bedömning i målet vid den nationella domstolen.
- 93 Republiken Österrike anser att det ankommer på de nationella domstolarna att tillämpa kriterierna för medlemsstaternas skadeståndsansvar för skada som har vållats enskilda genom överträdelser av gemenskapsrätten.
- 94 För det fall domstolen själv tar ställning till frågan huruvida Republiken Österrike har ådragit sig skadeståndsansvar, har Republiken Österrike för det första hävdad att artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG) inte har till syfte att ge enskilda rättigheter. Den anser således att denna ansvarsförutsättning inte är uppfylld.
- 95 För det andra anser Republiken Österrike att det är ostridigt att de nationella domstolarna har ett stort utrymme för skönsmässig bedömning i tvister som är anhängiga vid dessa, när det gäller att avgöra huruvida de skall framställa en begäran om förhandsavgörande till domstolen eller ej. Republiken Österrike har hävdad att eftersom domstolen i domen i det ovannämnda målet *Schöning-Kougebetopoulou* ansåg att lojalitetspremier i princip inte strider mot bestämmelserna om fri rörlighet för arbetstagare var det korrekt av Verwaltungsgerichtshof att dra slutsatsen att den, i den tvist som den skulle pröva, själv kunde avgöra de frågor som rörde gemenskapsrätten.

- 96 För det fall domstolen skulle finna att Verwaltungsgerichtshof i sin dom av den 24 juni 1998 inte har följt gemenskapsrätten, anser Republiken Österrike för det tredje att nämnda domstols agerande under alla omständigheter inte kan betecknas som en klar överträdelse av gemenskapsrätten.
- 97 För det fjärde har Republiken Österrike hävdade att det faktum att Verwaltungsgerichtshof återkallade sin begäran om förhandsavgörande inte har något som helst orsakssamband med den faktiska skada som Gerhard Köbler har gjort gällande. Ett sådant argument vilar nämligen på det fullständigt oacceptabla antagandet att det förhandsavgörande som domstolen skulle ha meddelat, om begäran hade vidhållits, med nödvändighet skulle ha bekräftat Gerhard Köblers juridiska resonemang. Argumentet innebär med andra ord att den skada som orsakades av att det särskilda tjänsteårstillägget inte utbetalades under perioden den 1 januari 1995—den 28 februari 2001 inte skulle ha uppstått om begäran om förhandsavgörande hade vidhållits och gett upphov till ett avgörande av domstolen. Det är dock inte möjligt att till stöd för en parts argumentation vid den nationella domstolen föregripa vad domstolen skulle ha slagit fast i ett förfarande för förhandsavgörande och det är inte heller tillåtet att göra gällande en skada på grundval därav.
- 98 Den tyska regeringen har hävdade att det ankommer på den behöriga nationella domstolen att avgöra huruvida förutsättningarna för medlemsstatens skadeståndsansvar är uppfyllda.
- 99 Kommissionen anser att medlemsstaten inte har ådragit sig skadeståndsansvar i det förevarande fallet. Verwaltungsgerichtshof har visserligen i sin dom av den 24 juni 1998 gjort en felaktig tolkning av domen i det ovannämnda målet Schöning-Kougebetopoulou och dessutom åsidosatt artikel 48 i fördraget genom att slå fast att 50a § GG inte stod i strid med gemenskapsrätten, men enligt kommissionen är denna överträdelse på sätt och vis ursäktlig.

Domstolens svar

100 Det framgår av domstolens rättspraxis att det i princip är de nationella domstolarna som skall tillämpa de kriterier utifrån vilka medlemsstaternas ansvar för skada som har vållats enskilda genom överträdelser av gemenskapsrätten skall bedömas (domen i de ovannämnda förenade målen *Brasserie du pêcheur* och *Factortame*, punkt 58), i enlighet med de riktlinjer som domstolen har angett för denna tillämpning (domarna i de ovannämnda målen *Brasserie du pêcheur* och *Factortame*, punkterna 55—57, och *British Telecommunications*, punkt 411, dom av den 17 oktober 1996 i de förenade målen C-283/94, C-291/94 och C-292/94, *Denkavit m.fl.*, REG 1996, s. I-5063, punkt 49, och domen i det ovannämnda målet *Konle*, punkt 58).

101 I förevarande mål har domstolen emellertid tillgång till alla uppgifter som krävs för att fastställa huruvida de nödvändiga förutsättningarna för att medlemsstaten skall ådra sig skadeståndsansvar är uppfyllda.

Den överträdde rättsregeln som har till syfte att ge enskilda rättigheter

102 Som framgår av svaret på den tredje frågan är artikel 48 i fördraget och artikel 7.1 i förordning nr 1612/68 de gemenskapsrättsliga regler vars åsidosättande är i fråga i målet vid den nationella domstolen. I dessa bestämmelser anges följderna av den grundläggande principen om fri rörlighet för arbetstagare inom gemenskapen genom att ett förbud föreskrivs mot varje diskriminering på grund av nationalitet av arbetstagare i medlemsstaterna, särskilt i fråga om lön.

103 Det är ostridigt att dessa bestämmelser har till syfte att ge enskilda rättigheter.

Huruvida det är fråga om en tillräckligt klar överträdelse

104 Inledningsvis är det lämpligt att erinra om det förfarande som föranledde Verwaltungsgerichtshofs dom av den 24 juni 1998.

105 I den tvist mellan Gerhard Köbler och Bundesminister für Wissenschaft, Forschung und Kunst (förbundsminister för vetenskap, forskning och konst) som var anhängig vid Verwaltungsgerichtshof, beträffande förbundsministerns vägran att bevilja Gerhard Köbler det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG, ställde Verwaltungsgerichtshof en fråga till domstolen beträffande tolkningen av artikel 48 i fördraget och artiklarna 1—3 i förordning nr 1612/68, genom beslut av den 22 oktober 1997, som registrerades vid domstolens kansli under målnummer C-382/97.

106 I beslutet angav Verwaltungsgerichtshof bland annat att det, för att avgöra det anhängiga målet, "är av avgörande betydelse att få fastställt huruvida det strider mot den gemenskapsrättsliga rätten i artikel 48 i fördraget... att den österrikiska lagstiftaren uppställer krav på 15 års tjänstgöring som måste ha fullgjorts vid ett österrikiskt universitet för att utbetala det särskilda tjänsteårstillägget till

ordinarie universitetsprofessorer', ett tillägg som varken utgör en lojalitetspremie eller en belöning, utan som utgör en del av lönen enligt befordringssystemet”.

- 107 Domstolen konstaterar först och främst att det otvetydigt framgår av beslutet om hänskjutande att Verwaltungsgerichtshof vid denna tidpunkt ansåg att det särskilda tjänsteårstillägget inte utgjorde en lojalitetspremie enligt nationell rätt.
- 108 Vidare framgår det av den österrikiska regeringens skriftliga yttranden i mål C-382/97 att denna regering, för att styrka att 50a § GG inte stred mot principen om fri rörlighet för arbetstagare som föreskrivs i artikel 48 i fördraget, enbart hävdade att det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i denna bestämmelse utgjorde en lojalitetspremie.
- 109 Slutligen skall det påpekas att domstolen redan hade slagit fast, i punkterna 22 och 23 i domen i det ovannämnda målet Schöning-Kougebetopoulou, att en bestämmelse enligt vilken en arbetstagares lön beror på tjänstetiden, men som utesluter varje möjlighet att beakta jämförbara anställningsperioder som har fullgjorts inom den offentliga sektorn i en annan medlemsstat, kan innebära en överträdelse av artikel 48 i fördraget.
- 110 Eftersom domstolen redan hade slagit fast att en sådan bestämmelse kunde innebära en överträdelse av denna fördragsbestämmelse och det enda skälet för detta som den österrikiska regeringen hade åberopat saknade relevans mot bakgrund av själva beslutet om hänskjutande, översände domstolens justitiesekreterare, genom skrivelse av den 11 mars 1998, domen i det ovannämnda målet Schöning-Kougebetopoulou till Verwaltungsgerichtshof, för att ge nämnda domstol möjlighet att undersöka huruvida den hade tillgång till de tolkningsdata

rörande gemenskapsrätten som var nödvändiga för att avgöra den anhängiga tvisten. Vidare frågade domstolens justitiesekreterare huruvida Verwaltungsgerichtshof ansåg det nödvändigt att vidhålla sin begäran om förhandsavgörande mot bakgrund av ovannämnda dom.

- 111 Genom beslut av den 25 mars 1998 beredde Verwaltungsgerichtshof parterna i den tvist som anhängiggjorts vid den tillfälle att yttra sig över justitiesekreterarens fråga, varvid Verwaltungsgerichtshof preliminärt påpekade att den rättsfråga som det aktuella förfarandet för förhandsavgörande avsåg hade avgjorts till förmån för Gerhard Köbler.
- 112 Genom beslut av den 24 juni 1998 återkallade Verwaltungsgerichtshof sin begäran om förhandsavgörande, eftersom den ansåg att begäran saknade betydelse för tvistens utgång. Verwaltungsgerichtshof angav att den avgörande frågan i målet var huruvida det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG utgjorde en lojalitetspremie och att denna fråga skulle avgöras enligt nationell rätt.
- 113 I sin dom av den 24 juni 1998 angav Verwaltungsgerichtshof att den "i sitt beslut av den 22 oktober 1997 [hade utgått från principen]... att 'det särskilda tjänsteårstillägget för ordinarie universitetsprofessorer' varken har karaktären av en lojalitetspremie eller belöning" och att "[d]enna rättsliga tes, som framställts på ett sätt som inte är bindande i förhållande till parterna i det förvaltningsrättsliga tvisteförfarandet, har övergetts". I denna dom kom Verwaltungsgerichtshof till slutsatsen att tillägget faktiskt utgör en lojalitetspremie.
- 114 Av det ovan anförda följer att Verwaltungsgerichtshof omprövade klassificeringen av det särskilda tjänsteårstillägget enligt nationell rätt efter det att domstolens justitiesekreterare hade frågat Verwaltungsgerichtshof huruvida den vidhöll sin begäran om förhandsavgörande.

- 115 Efter att ha omklassificerat det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG ogillade Verwaltungsgerichtshof Gerhard Köblers talan. I domen av den 24 juni 1998 drog nämligen Verwaltungsgerichtshof, mot bakgrund av domen i det ovannämnda målet Schöning-Kougebetopoulou, slutsatsen att tillägget, då det skulle klassificeras som en lojalitetspremie, kunde anses vara motiverat även om det i sig stred mot icke-diskrimineringsprincipen i artikel 48 i fördraget.
- 116 Som framgår av punkterna 80 och 81 i denna dom uttalade sig inte domstolen i domen i det ovannämnda målet Schöning-Kougebetopoulou i frågan huruvida, och på vilka villkor, det hinder för den fria rörligheten för arbetstagare som en lojalitetspremie medför kunde anses motiverat. De överväganden som Verwaltungsgerichtshof utläste ur nämnda dom grundar sig således på en felaktig tolkning av domen.
- 117 Verwaltungsgerichtshof borde följaktligen ha vidhållit sin begäran om förhandsavgörande eftersom den, efter att ha mottagit domen i det ovannämnda målet Schöning-Kougebetopoulou, ändrade sin tolkning av nationell rätt genom att klassificera den åtgärd som föreskrivs i 50a § GG som en lojalitetspremie och eftersom domstolen ännu inte hade haft tillfälle att ta ställning till frågan huruvida det hinder för den fria rörligheten för arbetstagare som en lojalitetspremie medför kunde anses motiverat.
- 118 Verwaltungsgerichtshof kunde nämligen inte anse att det framgick av fast rättspraxis från EG-domstolen hur den ifrågavarande rättsfrågan skulle avgöras eller att det inte fanns utrymme för något rimligt tvivel om hur frågan skulle avgöras (se dom av den 6 oktober 1982 i mål 283/81, CILFIT m.fl., REG 1982, s. 3415, punkterna 14 och 16; svensk specialutgåva, volym 6, s. 513). Följaktligen var nämnda domstol skyldig att vidhålla sin begäran om förhandsavgörande, enligt artikel 177 tredje stycket i fördraget.
- 119 Som framgår av svaret på den tredje frågan medför en sådan åtgärd som det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i 50a § GG ett hinder för den fria

rörligheten för arbetstagare som strider mot gemenskapsrätten, oaktat att tillägget kan klassificeras som en lojalitetspremie. Följaktligen gjorde Verwaltungsgerichtshof sig skyldig till en överträdelse av gemenskapsrätten genom sin dom av den 24 juni 1998.

- 120 Det skall således undersökas huruvida denna överträdelse av gemenskapsrätten är uppenbar med hänsyn till bland annat de uppgifter som skall beaktas i det syftet i enlighet med vad som har angetts i punkterna 55 och 56 i denna dom.
- 121 För det första anser domstolen att överträdelsen av de gemenskapsbestämmelser som svaret på den tredje frågan avser inte i sig kan betecknas som uppenbar.
- 122 Gemenskapsrätten reglerar nämligen inte uttryckligen frågan huruvida en åtgärd för att öka en arbetstagares lojalitet gentemot sin arbetsgivare, som exempelvis en lojalitetspremie, som medför ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare kan anses motiverad och således vara förenlig med gemenskapsrätten. Frågan har inte heller besvarats i domstolens rättspraxis. Svaret på frågan var inte heller självklart.
- 123 För det andra påverkas inte denna slutsats av den omständigheten att den nationella domstolen borde ha vidhållit sin begäran om förhandsavgörande, såsom har konstaterats i punkt 118 i denna dom. I förevarande fall beslutade nämligen Verwaltungsgerichtshof att återkalla begäran om förhandsavgörande på grund av att den ansåg att den fråga rörande gemenskapsrätten som skulle avgöras redan hade besvarats genom domen i det ovannämnda målet Schöning-

Kougebetopoulou. Det var således på grund av en felaktig tolkning av denna dom som Verwaltungsgerichtshof ansåg att det inte längre var nödvändigt att hänskjuta tolkningsfrågan till domstolen.

- 124 Under dessa förhållanden, och med beaktande av omständigheterna i det förevarande fallet, anser domstolen att den överträdelse som har konstaterats i punkt 119 i denna dom inte kan anses som uppenbar, och det är således inte heller fråga om en tillräckligt klar överträdelse.
- 125 Det skall tilläggas att detta konstaterande inte påverkar de skyldigheter som åligger den berörda medlemsstaten till följd av domstolens svar på den tredje tolkningsfrågan.
- 126 Den fjärde och den femte frågan skall följaktligen besvaras så, att en överträdelse av gemenskapsrätten som den som — med beaktande av omständigheterna i målet vid den nationella domstolen — följer av Verwaltungsgerichtshofs dom av den 24 juni 1998 inte är så uppenbar att en medlemsstat kan ådra sig skadeståndsansvar enligt gemenskapsrätten till följd av ett avgörande av en nationell domstol som dömer i sista instans.

Rättegångskostnader

- 127 De kostnader som har förorsakats den österrikiska, den tyska, den franska och den nederländska regeringen samt Förenade kungarikets regering och kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN

— angående de frågor som genom beslut av den 7 maj 2001 har ställts av Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien — följande dom:

- 1) Principen att medlemsstaterna är skyldiga att ersätta skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas medlemsstaterna är även tillämplig när överträdelsen i fråga beror på ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans, under förutsättning att den rättsregel i gemenskapsrätten som har överträtts har till syfte att ge enskilda rättigheter, att det är en tillräckligt klar överträdelse och att det finns ett direkt orsakssamband mellan överträdelsen och den skada som de drabbade personerna har lidit. För att fastställa huruvida det är en tillräckligt klar överträdelse när denna beror på ett sådant avgörande skall den behöriga nationella domstolen, med beaktande av den dömande verksamhetens särdrag, undersöka huruvida överträdelsen är uppenbar. Det skall i varje medlemsstats rättsordning anges vilken domstol som är behörig att avgöra tvister rörande sådan ersättning.
- 2) Artikel 48 i EG-fördraget (nu artikel 39 EG i ändrad lydelse) och artikel 7.1 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen skall tolkas på så sätt att de utgör

hinder för att i enlighet med sådana villkor som föreskrivs i 50a § i Gehaltsgesetz 1956 (1956 års lönelag), i 1997 års lydelse, bevilja ett särskilt tjänsteårstillägg som, enligt Verwaltungsgerichtshofs (Österrike) tolkning i domen av den 24 juni 1998, utgör en lojalitetspremie.

- 3) En överträdelse av gemenskapsrätten som den som — med beaktande av omständigheterna i målet vid den nationella domstolen — följer av Verwaltungsgerichtshofs dom av den 24 juni 1998 är inte så uppenbar att en medlemsstat kan ådra sig skadeståndsansvar enligt gemenskapsrätten till följd av ett avgörande av en nationell domstol som dömer i sista instans.

Rodríguez Iglesias	Puissochet	Wathelet
Schintgen	Timmermans	Gulmann
Edward	La Pergola	Jann
Skouris	Macken	Colneric
von Bahr	Cunha Rodrigues	Rosas

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 30 september 2003.

R. Grass

Justitiesekreterare

G.C. Rodríguez Iglesias

Ordförande